

В той же час, необхідно завжди пам'ятати про доцільність максимальної уніфікації термінології кримінального законодавства, яка має актуальне значення для подальшого удосконалення чинного законодавства та практики його застосування.

Література

1. Веренкіотова О. Застосування оціночних понять права в українському законодавстві: окремі аспекти / О. Веренкіотова // Підприємництво, господарство і право. – 2012. – № 12. – С. 22-25.

2. Дубно Т. В. Способи вчинення злочину, сформульовані за допомогою оціночних понять у Кримінальному кодексі України / Т. В. Дубно // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Юридические науки». Том 26 (65) – 2013. – № 2-1 (Ч. 2). – С. 191-197.

3. Косович В. Оціночні поняття як джерело і форма права / В. Косович // Вісник Львівського Університету. Серія юридична. Вип. 40. – 2004. – С. 52-59.

4. Лановенко К. Суб'єктивний момент при застосуванні оціночних понять у кримінальному законодавстві / К. Лановенко // Підприємництво, господарство і право. – 2010. – № 9. – С. 152-155.

5. Лановенко К. С. Правова сутність оціночних понять кримінального законодавства / К. С. Лановенко // Часопис Київського університету права. – 2012. – № 1. – С. 326-329.

6. Хім'як Ю. Б. Окремі питання впливу Європейської Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод і практики Європейського Суду з прав людини на кримінальне право України / Ю. Б. Хім'як // Держава і право. Юридичні і політичні науки. Вип. 45. – К.: Ін-т держави і права НАН України / гол. ред. кол. Ю. С. Шемшученко, 2009. – С. 477-481.

УДК 347.1 (043.2)

Демиденко Н. В., к.ю.н., доцент,
Національна академія внутрішніх справ, м. Київ

ПРАВОВИЙ ЗВИЧАЙ І ЗВИЧАЄВЕ ПРАВО: СПІВВІДНОШЕННЯ КАТЕГОРІЙ

В статті 7 ЦК України передбачено, що цивільні відносини можуть регулюватися звичаєм, зокрема звичаєм ділового обороту. У цій же статті наведене таке визначення звичаю – звичаєм є правило поведінки, яке не встановлене актами цивільного законодавства, але є усталеним у певній сфері цивільних відносин.

Аналіз нормативно закріпленого поняття звичаю дає можливість виокремити його ознаки. Перш за все, звичай є загальновизнаним правилом

поведінки, що склалася внаслідок неодноразового і тривалого однакового застосування. Звичай є не просто правилом поведінки, а правилом, яке носить загальнообов'язковий характер, тобто є нормою. При цьому повторюваність застосування правил поведінки є однією із сутнісних ознак звичаєвого права.

Поряд із повторюваністю, існує ще одна умова виникнення норми-звичаю – визнання правила поведінки, оскільки внаслідок визнання звичаєве правило поведінки перетворюється в норму. Те чи інше правило, для того щоб отримати значення правового звичаю, повинно визнаватися в практиці відповідних правовідносин (торгових тощо) як діюче і мати постійне застосування у тій сфері відносин, до якої таке правило відноситься.

Звичай характеризує також те, що не є обов'язковою фіксація звичаю в якихось документах, що прямо впливає зі змісту ст. 7 ЦК України [3, с. 354-355].

Звичай є загальноприйнятим правилом поведінки, яке не виражене прямо ні в законі (нормативному акті), ні в договорі сторін, але не суперечить їм. Отже, звичаї діють у разі відсутності прямих приписів у нормативному акті або в договорі.

В науковій літературі поряд з поняттям «правовий звичай» досить часто використовується такий термін, як «звичаєве право». За висловом С. Дністрянського звичай не має тієї сили, що нею наділене державне право, але все-таки має дуже життєву внутрішню силу, оскільки носить на собі авторитарну марку народу [2, с. 38]. О. Огоновський зазначав, що звичаєм називаємо тривалість практики, звідси і назва цієї категорії права – звичаєве. Звичаєве право опирається на правнім почутті народу [5, с. 25]. Д. Мейер визначав звичаєве право як юридичний стан, що розкривається через неоднократне і однакове застосування. Звичай, за його ж висловом, настільки могутній в юридичному повсякденні, що, напевне, виведе із застосування закон, спрямований проти його застосування [4, с. 55-56].

На нашу думку, звичаєве право можна визначити як сукупність усталених через їх багаторазове застосування у практиці повсякденного життя, загальноприйнятих, неписаних правил поведінки, що забезпечуються моральними устоями, національними традиціями, соціальною зрілістю суспільства в цілому.

При розгляді питання щодо співвідношення правового звичаю та звичаєвого права неможливо не звернути увагу на концепцію, що з'явилася у вітчизняній доктрині права, згідно з якою доцільно розрізняти категорії «правовий звичай» і «звичаєве право» в їх функціональному і

теоретичному значенні. Зокрема, Д. Грязнов відстоює точку зору, що такі категорії за своєю суттю нетотожні. Головна відмінність, на його думку, в даному випадку криється в обсязі досліджуваних понять. Категорія «звичаєве право» крім звичаїв, що санкціонуються державою, включає до свого складу також ряд правил суспільного походження, що не володіють санкцією держави. Ці правила поведінки Д. Грязнов класифікує таким чином: дотримувані суспільством норми, зміст яких визначається традиційною для даного суспільства релігією; укорінені в суспільній свідомості норми позитивного права, які втратили силу, але дотримуються суспільством унаслідок переконаності його індивідів в необхідності виконання даних норм, вже не забезпечених заходами державного примусу; норми, причини дотримання яких не дозволяють визначити, до звичаєвого права або до законодавства вони належать (такі норми дотримуються як через забезпеченість їх санкцією держави, так і внаслідок застосування до порушника заходів примусу); соціальні норми, які створені суспільством, але не є за своєю суттю звичаями [1, с. 12].

Оцінюючи викладену позицію позитивно, слід зазначити, що перелік соціальних норм, які, на думку Д. Грязнова, входять до складу такої категорії як «звичаєве право», на нашу думку, є дещо нелогічним. Так, перший компонент звичаєвого права (дотримувані суспільством норми, зміст яких визначається традиційною для даного суспільства релігією) за своєю суттю є зовсім не звичаєвою соціальною нормою, а нормою релігійною. Змішування цих двох регуляторів суспільних відносин є неприпустимим. Четвертий компонент звичаєвого права – соціальні норми, створені суспільством, але що не є за своєю суттю звичаями, достатньо важко оцінити з погляду складової «звичаєвого права», оскільки сам автор визнає їх як норми, що «не є за своєю суттю звичаями взагалі».

На нашу думку, розмежування між категоріями «звичаєве право» і «правовий звичай» можливе, але не обов'язкове для осмислення питання про сутність правового звичаю. Співвідношення правового звичаю і звичаєвого права повинно ґрунтуватися на тій тезі, що, з одного боку, в суспільстві функціонують правові звичаї, тобто одноманітні неодноразово вживані правила поведінки, що сприймаються як обов'язкові для регулювання певних груп відносин і санкціонуються відповідно державою, і, з іншого, – звичаї, які спільно з правовими звичаями складають таку цілісну категорію, як звичаєве право.

Література

1. Грязнов Д.Г. Соотношение категорий обычного права и правового обычая в юридической науке: Автореф. дис.... канд. юрид. наук. / Д. Грязнов – М., 2001. – 20 с.
2. Дністрянський С. Звичаєве право – Асоціальні зв'язки. Часопись правнича і економічна / С. Дністрянський– Т.IV, V. – Львів, 1902. – 98 с.
3. Майданик Р. А. Цивільне право: Загальна частина. / Т. І. Вступ у цивільне право. – К. : Алерта, 2012. – 472 с.
4. Мейер Д. И. Русское гражданское право (в 2 ч.). По исправленному и дополненному 8-му изд., 1902. / Д. И. Мейер. – Изд. 2-е, испр. – М.: Статут, 2000. – 412 с.
5. Огоновський О. Система Австрійського права приватного / О. Огоновський. – Львів, 1897. – 125 с.

УДК 343 (043.2)

Кришевич О. В., к.ю.н., доцент
Національна академія внутрішніх справ, м. Київ

МОТИВ ТА МЕТА ЗЛОЧИНУ ШАХРАЙСТВА

Мотив – це внутрішнє спонукання, рушійна сила вчинку людини, що визначає його зміст і допомагає більш глибоко розкрити психічне ставлення особи до вчиненого. Мета – це уявлення про бажаний результат, якого прагне особа, що визначає спрямованість діяння. Мотив злочину – це спонукання до вчинення злочину, а мета – уявлення про його суспільно небезпечний наслідок, про ту шкоду, яка зазнає для винного настане для охоронюваних кримінальним законом відносин і яка, проте, є для нього бажаною. З огляду на це мотив дозволяє визначити, чому особа вчиняє злочин, а мета – заради чого, до якого результату спрямована її суспільно небезпечна діяльність. Звідси очевидно, що, по-перше, про мотиви і мету злочину можна говорити лише у разі вчинення умисних злочинів. При цьому мета може бути тільки в злочинах, вчинюваних з прямим умислом, тому що вона є свідченням бажання певного наслідку. По-друге, суб'єктивна сторона містить у собі не всі мотиви і мету, а тільки ті з них, що визначають суспільну небезпечність, антисоціальну спрямованість діяння, впливають на ступінь його тяжкості або ступінь суспільної небезпечності особи винного. Мотив і мета є самостійними психологічними ознаками суб'єктивної сторони, але вони взаємозалежні, взаємопов'язані між собою і лише у своїй єдності можуть дати повне уявлення про спрямованість поведінки особи, наприклад, корисливий мотив і корислива мета в шахрайстві.